

Bánki Éva

Megérkezés Velencébe

Vonaton utazni romantikus. Ha az embernek szerencséje és hangulata van, egy kellő hosszúsági út alatt (jó könyvvel a kezében) találkozhat Anna Karenyinával, Esti Kornéllal, Lafcadióval, Miskin herceggel.

És most bizony sokat kell Velencéig vonatozni. Az Olasz Államvasutak megszüntette szecessziós költők és nászutasok kedvenc útvonalát, a legendás Budapest–Nagykanizsa–Zágráb–Venece vasútvonalat.

No de látjuk a gyerekekkel Ausztriát! Hisz itt még a hó is fehérebben csillog.

A bécsi Hauptbahnhof különösen izgalmas hely, újdonsült Fiume, kelet-közép-európai kikötőhely. Szembesülhetsz a rendszerváltás számtalan mocskával, ami azért is fájdalmas, mert ez a Keletinél rendezettebb, nyugodtabb, tisztább hely, a „nyugat előszobája”. De most kéregető borsodi cigányok, törökökkel acsarkodó bolgár munkások, egy szemmel láthatóan drogos, belorusz lány, aki tőlem kérdegeti, hol az édesanyja. Hát nem tudom.

Mellém lép egy összevert, kialvatlan szőke fiú.

Rossz németiséggel kérdegeti, hol talál egy áruházat a pályaudvar környékén. Mondom, hogy nem vagyok bécsi, de az aluljáróban láttam egy DeSpart, ott vehet ennivalót. Vérzik a homloka, ezért rákérdezek, segíthetek-e.

A fiú kihúzza magát: én nem vagyok koldus, szlovák vagyok.

Biztatóan rámosolygok. Aki még ki tudja húzni magát, az nem veszett el teljesen.

Szabályos hókupacgúllák a pályaudvar előtti téren. Eszter, a lányom beleugrik az összesbe.

A 8-as vágánynál, a Velencébe tartó Nightjetnél a „jobb emberek” gyülekeznek: német és olasz üzletemberek, egy amerikai turistacsoport. Linz, Salzburg, aztán átszállás nélkül Venece, Zürich vagy Monaco. A hatszemélyes fülkében egy nagyon furcsa fiú az útitársunk. Tiszta, csendes, udvarias, zavarban van, és egy kicsit fél tőlünk. Az éjszakai vonatok utasai többnyire félnek egy kilencéves útitársától: nyugtatja az anyját, sír, hisztizik, folyton pisilnie kell, nem lehet mellette olvasni. De a fiú mintha *tőlem* tartana, nem a gyerektől, riadt szemekkel pislog, és furcsának tartom, hogy a kabátján kívül semmije sincs, se táskája, se ásványvizes palackja, se fognéfeje.

Vele zárkózzunk össze reggelig? Az összes vagyunkunkkal? A hálósákokkal, a laptoppal, a szótárakkal, a gyerek iskolatáskájával?

Az ülések kihúzhatók, az egész fülke egyetlen ággyá alakítható.

A mellettünk levő fülkében három svéd lány már kényelmesen „berendezkedett”.

Az arcát vizsgálgatva úgy döntök, jó fiú ez a mi útitársunk. Szeretetteljes, jó családban nevelkedhetett, de az utóbbi időkben rettenő traumák érték, ha

lehunyja a szemét, rángatóznak az arcizmai. Az arca furcsa szimmetriája alapján azt gondolom, román, Santiago de Compostelában futottam össze ilyen fizimiskájú egyetemi hallgatókkal. Megkérdezném, honnan jött, de annyira félnék, hogy meg sem merem szólítani.

Mi a kislánnyal a kihúzott üléseken aludni próbálunk, a fiú félálomban, riadtan kuporog a saját ülésén, még a lábát sem meri a szemközti ülésre feltenni. De az arca még mindig furcsán rángatózik.

Elalvás előtt persze átkozom magam, hogy sajnáltam a pénzt couchette-re vagy hálókocsira.

Micsoda kaland! Egy kilencéves kislánnyal.

Hajnali ötkor egyenruhás osztrák és olasz rendőrök keltenek. Az egész vonat átkutatják, mert valakik kirabolták a hálókocsiutasokat. Az angol turistacsoport épp az ablakunk előtt átkozódik. Rettentő, elátkozott hideg árad az Alpok völgyeiből, most közel lehetünk az I. világháború mészárszékeihez. Doberdó, Isonzó. A kislánynomnak mesélem, hogy Pali bácsi nagypapája valahol itt esett el, végül az útítársunkhoz fordulok, keksszel kínálok, pár szót neki is mesélek az I. világháború nagy csatáiról – végtére közös történelem.

A fiú elmosolyodik, és végre megszólal. Pakisztánból jött, gyalog kelt át Iránon, most Párizsban lakik. De sehol sem jó, ő mindenhol fél egy kicsit. Zavarban van. Hiszen mindenhol idegenek vannak.

Én mosolygok, és közben arra gondolok, eltöltöttünk egy éjszakát Európa megrontójával/megmentőjével, akiből én csak egy traumatizált kamaszt látok. Aki nemcsak tőlünk, hanem már az övétől is betegesen rettenet, talán ezért utazgat rémült árnyékként városról városra valamilyen szabadjeggyel. A keze még mindig reszket, ahogy a kekszért nyúl.

A kalauz unottan int a peronon diskuráló fiataloknak. A kétségbeesett angolok még kicsit méltatlankodnak, aztán fújva-morogva visszakapaszkodnak. A vonat elindul. Hogy a tengeren (a cölöpökre fektetett síneken) vágatva végre-valahára megérkezzünk Velencébe.

Jó arra gondolni, hogy Inge néni, a mi velencei szállásadónk vár ránk a Dorsoduoro negyedben. Mi itt nem vagyunk idegenek. De a város látványára sokadszorra sem lehet felkészülni. Hét ágra süt a nap, mint egy útikönyvben. Mintha sohasem esett volna a hó Bécsben, és csak álmodtuk volna a szabályos gúllákká formált hókupacokat, a katonatemetők irányából süvítő szelet.

A pályaudvarról kilépve, mint a hímes szalag, tekergőzik a lábaink előtt a Canal Grande.

– Gyönyörű, ugye? – kérdezem az útítársunkat.

– Szörnyű – motyogja a fiú. – Félelmetes.

Utazás a világ legszebb könyvtárába

A visszaút Velencébe még kacifántosabb. Életemben először kipróbálok a Budapest–Velence távolsági buszt, és büszke vagyok, hogy nem késsük le az indulást, sőt mi vagyunk az elsők, akik becsekkolhatnak. Gondos anyaként

„megágyazok” a gyerekeknek a leghátsó üléseken, én elfoglalom az egyetlen helyet, ahol kényelmesen kinyújthatom a lábamat. Mellém telepszik egy szimpatikus középkorú nő: kiderül egy trieszti szállodában mosogat. Az élet nem álom, bizony, magyarázza, más sorsot akart ő is magának, havonta ingázik Budapest és Trieszt között, a három gyerekére az édesanyja vigyáz. A panoráma-ablakon én figyelem a nagymamát, a meglehetősen közönyösen ácsorgó gyerekeket, de a nő élettársa, a várva várt Lajos csak nem érkezik meg. Munkát keres az a szemét, vagy ki tudja, magyarázza nekem kéretlenül az útitársam. Hol lehet vasárnap este kilenckor „munkát találni”, kérdezgeti tőlem. Én sem tudom, de természetesen nem mondok véleményt, szeretném a bólogatásommal kimutatni, hogy kedves vagyok, megértő, de nem érdekel annyira. Már szívből sajnálom, hogy Proust a bőröndömben maradt. Most tettetem, hogy hullafáradt vagyok, és nem bírom a szememet nyitva tartani. Székesfehérvár után telefonon jelentkezik Lajos, az élettárs. Sajnos minden szót hallok: *na, most mit vagy úgy oda..., értsd meg, anyukám, minden összejött, nem tudtam idejében kiérni...* Az útitársnőm elmondja, hányszor és miért csalódott Lajosban, hogy ez így nem mehet tovább, hogy sokszor napokig nem is jelentkezik... ki tudja, merre kóricál... A félálomba merülő busz Lajos bűnlajstromát hallgatja, de Lajos, az élettárs magyarázatai csak hozzám és az útitársnőmhöz jutnak el: *mindig ideges vagy, anyukám... mindig túl gyorsan felkapod a vizet... íráss fel valamit magadnak... ha kapsz valami gyógyszert, könnyebben viseled a feszültséget...* A nő sírva fakad, Nagykanizsáig nem is bírja abbahagyni. Én is majdnem sírva fakadok, én, aki kéretlenül belecsöppen-tem egy háromgyerekes anya életébe. Ingázás, robot, feketemunka, trieszti szállodák. Fehérmosás, utána fekete mosás. Egy fillért nem tud félretenni, a gyerekei hamarosan elidegenednek tőle, az élettárs, ez a bizonyos Lajos vagy van, vagy nincs... de biztosan már az igazak álmát alussza Pesten. Az útitársnőm még mindig reszket az indulattól, és nekem sem jön álom a szememre. Micsoda élet! Huszonhat évvel a rendszerváltás után. Óvatosan megfigyelem az arcát. Halálos, talán már gyógyíthatatlan fáradtság. Ezredfordulós rab-szolgaság. Feketemunka, feketemosás. Horvátországban már a nő könnyei is elapadnak, csak idegesen reszket mellettem. Tényleg rettentő hideg van, leve-szem a bőrkabátomat, betakarom a gyereket. A nő előveszi újra a mobilját, és végeláthatatlan üzeneteket pötyög Lajosnak, a gyerekeinek, az édesany-jának, Barbinak, a barátnőnek, talán az Úristennek. Eltartja a családját, igen. De közben annyi keserőséget zúdít rájuk, hogy mindannyian belefulladás a keserőségbe. Suttogva próbálom a pittyegtetésről elterelni a figyelmet: melyik a jobb város, Trieszt vagy Velence, milyen idő lesz a jövő héten..., valamennyire sikerül is, elbóbiskol mellettem. Én meg közben átkozom magam: emiatt a nyavalyás busz miatt kialvatlanul megyek délután egy ele-gáns könyvbemutatóra, a Libreria Marcianára. Talán majd úgy jelenek meg, mint egy Pasolini-hősnő: csapzott hajjal, a szemem alatti sötét karikákkal. És egy táblát emelek magasra: a kapitalizmus nem tesz senkit szabaddá! Addig-addig ábrándozom, míg egy férfikéz dühösen rázogot: ez már Velence! Hát nem itt akart leszállni a gyerekével, hölgyem?

A város fényözönnel fogad benünket. Mit fényözönnel? Kápráztató színkavalkáddal, virágillattal, ujjongással, a pénz szinte tapintható jelenlétével. A nagy hídon találkozunk Eszter egyik osztálytársával és az anyukájával: ölelkezés, nevetés, holnap iskola, ó, jaj. Most már nem sokáig marad Eszter a Scuola di Canal tanulóival: egy nagy szatyrot cipelek, benne a Szépvölgyi cukrászda (húsvét után akciós) aprósüteményeivel, harminc gyerek megvendéglése velencei áron nekem megfizethetetlen. Márpedig a szokás az szokás: az amerikai művészettörténész nő, mielőtt a lányával Kaliforniába visszaköltözött, káprázatos velencei pralinékkal lepté meg a 4/a-sokat. Eszternek rögtön meg is mondtam: ne is álmodjon ilyesmiről. De a jókedvünk még Inge néni lakásában is kitart. Elrámolok, megcsodálom a szemközi erkély rózsaszín és fehér habos virágcserepeit, aztán gyorsan ágyba bújunk. Nem minden napközbeni alvás pihentető, de ez most igen, úgy érzem, boldog eszméletvesztésben lebegek a város fölött. Talán minden csodálatos, semmi baj a világgal. Itt maradunk ebben a városban örökké. Élvezet átvágtatni a turistákkal nyüzsgő belvároson (először mindig élvezet, aztán borzalom), hogy kis fennakadást okozunk a csodálatos Sansovino Könyvtár, más-képp Libreria Marciana portáján. Velence leghíresebb könyvtára annyira exkluzív, előkelő hely, hogy hirtelen nem is tudnak mit kezdeni Inge néni rollerjével, amin Eszter érkezik. Egy fontoskodó menedzser asszony töpreng hosszasan a nehezen megoldható problémán. Magasra tornyozott frizurájával úgy fest, mint Donna Gentile, a „nemes hölgy”, a filozófia allegóriája, aki Dantét vigasztalta keserű száműzetésében. *Hát most hova tegyék ezt az átkozott rollert? Talán az esernyőtartó mögé? Helyezzék el a ruhatárban? De ha nem összecukható... Mindenesetre a könyvtár semmi felelősséget nem vállal... Mit tegyék? Tudomásul veszem. Rákacsintok a lengyelekre, a kollégáimra, akik a hölgy háta mögött pukkadoznak a röhögéstől. De lehet-e egy ilyen helyen csak úgy „pukkadozni”? A kiállítóterem, az előcsarnok, a lépcsőház, az olvasóterem olyan lenyűgöző, hogy szóhoz sem jutok. Felfoghatatlan ennyi szépség egyetlen helyen. A könyvek, a díszítések, a szobrok ráadásul nagyon életteli benyomást keltenek, mintha egy szebb, emberibb valóságban pillantanánk bele, nem egy józanul hideg, túlságosan kiszámított és rendezett könyvtárba. Figyelem a nagyterembe lépő, egészen másféle könyvtárrakhoz szokott, kelet-európai ösztöndíjasokat, szinte mind könnyedén elpirul. Kamaszálom: csodálatos könyvek és falakat díszítő, félmeztelen nőalakok.*

A Sansovino Könyvtár, velencei nyelven a Biblioteca Vecchia története talán még a falfestmények szimbolikájánál is izgalmasabb. A Palladio által is megcsodált épület Baszileosz Besszarión bíboros hagyatékának méltó elhelyezésére épült, aki fantasztikus értékű görög kéziratgyűjteményét Velence városára hagyta. Keveset tudunk a Bizánci Birodalom utolsó nagy, kétségbeesett kísérletéről, a görög ortodox és a római katolikus egyház egyesüléséről, amelyben Besszarión oly komoly szerepet játszott. A nyugati hadak akkor sem tudták volna megvédeni Konstantinápolyt, ha nagyon akarták volna. Természetesen a görög kéziratok „méltó elhelyezésére” Velence örömmel vállalkozott... Mindenesetre sok bizánci tudós nyert menedéket Itáliában, a Bizánctól kimentett görög kéziratok nélkül az itáliai reneszánsz is szegényebb lett volna.

Velence mindig is az irigy kistestvér, a hálátlan tanítvány szemüvegén át tekintett Bizánra. Csodálta, másolta, és ahol tudta, meglopta és elárulta. Velence nemcsak a bizánci stílusban épült, felejthetetlenül szép paloták miatt Bizánc „másolata”, hanem szinte mindegyik bizánci középületbe jutott egy téglá, egy oszlop, egy mozaik, egy kevéske „lopomány” az imádott-gyűlölt császárvárosból, Velence hajdani patrónusától. Különös módon a Libreria Marciana – melyet pedig a görög kéziratok, a híres Besszarión-hagyaték méltó elhelyezésére emeltek – nem bizánci stílusban épült. Felszabadultabb, tágasabb, világosabb. Nem nagyobb a Dózsepalotánál, de szellősebb, áttekinthetőbb, arányosabb. És ami a legfontosabb (és ami olyannyira velencei) a Libreria Marciana nem a „kiválasztottak helye”, nem zárt főúri magángyűjtemény, hanem Besszarión végrendeletének megfelelően közkönyvtár. A világ egyik legrégebbi, ma is működő közkönyvtára. A káprázatos színorgia miatt olyan bódulatban kapkodom a fejem, hogy képtelen vagyok a könyvbemutatóra figyelni. Pedig a fehérmosás után itt a feketemosás: mímelnem kéne, hogy érdekel a filológia legújabb akármije, szakértő képpel bólogatni, utána odajárulni a szerzőhöz és gratulálni. De táncolnak a szemem előtt a „szellem diadalát” kifejezni hivatott allegorikus alakok, a hét szabad művészet, a múzsák, a méltóságteljes és energikus görög filozófusok, az üveglapok mögül megcsodálható, üveggyöngyök, drágakövek módjára villogó kódexlapok. Régi álma az emberiségnek: a világ összes könyvét egybegyűjteni, és azt egy csodálatos térben elhelyezni, ahol megtalálható a világ valamennyi gondolata és szépsége. Theokritosz jut eszembe, az alexandriai könyvtár tudósa, aki megannyi bölcs kézirat és fenséges filozófiai kommentár társaságában arkádiai pásztorlányokról álmodozott. Egy annyira mesterkéltnél világ, mint egy fantasztikus világgönyvtár, nyilván az örületig tudja fokozni a természetesség, a föld, állatok, emberi testek iránti vágyakozást. A csodás freskókat egy olyan kor álmodta, amely mélyen hitt az emberi szellem diadalmenetében. Ezeknek az allegóriáknak, gyönyörű és barátságos nőalakoknak kellett volna lelkesítenie a kéziratlapok fölé hajló tudósokat. Az olvasóterem asztalait eredetileg úgy helyezték el, mint a katedrálisokban a padokat, széksorokat. Én kevés nagy gondolatról tudok, mely ennyire pompázatos helyen született – a nagy elméletalkotók, regényírók többsége szűkös padlásszobákkal is megelégedtek. És tudunk olyan gondolkodókról (a száműzött Bahtyinról például), akiknek még egy romantikus padlásszoba sem juthatott. A képzelet „elalél”, aztán megdermed ennyi szépség láttán. Az elme tehetetlennek érzi magát. És mégis, ez a Sansovino tervezte csodás könyvtár az emberiség egyik legnagyobb álmát, szépség, szellem, dicsőség egylényegűségét jelképezi. Ez mind álom csak. De akkor is szerethetjük a csillagokat, szenvedéllyel és mindhaláláig, ha nem juthatunk oda. Olyan állapotban sétálunk le a ruhatárba, mintha benyakaltunk volna egy akót a középkori velenceiek kedvenc italából, a talán nektárral vagy mézzel édesített malváziaiból. De a rollerrel kapcsolatos bonyodalmak – nincs az esernyőtartó mögött, valaki átvitte a takarítószekekre nyekhez – gyorsan visszavezetnek a valóságba. A lengyeleknek elmesélem, kikkel utaztunk, milyen érzés volt Lajos gaztetteit hallgatni egy teljes éjszaka – szörnyű ez a szegénység, ez így nem maradhat sokáig. A lengyelek – az egyikük nagy anarchista – lelkesen bólogatnak. Itthon vagyunk. De hol vagyunk pontosan?